

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

<p>A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven. Előfizetési ár: egész évre 6 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona). Hirdetések díja: <i>Benn a lapban</i> egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; <i>a borítékon</i> egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árengedmény adatik. Bélyegdij minden hirdetésnél külön 30 kr. Egyes szám ára 15 krajcár.</p>	<p>Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések Karai Sándor tanárhoz (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.</p>
---	---	--

Szász Domokos.

1838—1899.

Az a váratlan gyász, a mely a múlt hét folyamán magyar reformált egyházunkat országszerte befutotta, mindenütt méltó megdöbbenést s fájdalmas érzéseket támasztott.

Szász Domokos, az erdélyi ref. egyházkerület püspöke, egyházunknak egyik főkormányosa s egyházi és hazai közéletünknek nemcsak hivatali állásánál, hanem benső hivatottságánál fogva is kétségkívül egyik kiemelkedő vezéralakja hanyatlott korai sirjába január 8-án.

A fájdalom és megdöbbenés, mely e gyászeset nyomában kél a mi lelkünkben, nem ok nélkül való. Hiszen oly kevesen vannak közöttünk a nagyra hivatottak, hogy egy-egy gazdátlanul maradó kormányrúd, egy-egy megüresedő magasabb örállomás jövendő sorsa igen sokszor súlyos aggodalmakat támaszt bennünk, tanácstalanul tekintünk szét ilyenkor a választandók során s gyakran be kell érniünk azzal a lemondással határos reménységgel, hogy talán a jövendő sem lesz rosszabb a múltnál.

Szász Domokos nem közönséges hivatottságot és képességeket vitt a püspöki székbe. Alkotó- és tetteje valóban kolosszális arányokat mutatott. Magas szárnyalású koncepciói fölölelték nemcsak az erdélyrészi, hanem az egyetemes ref. egyház érdekeit, sőt kiterjedtek a hitfelekezeti érdekeinkkel oly szorosán összetartozó magyar nemzeti érdekek lelkes propagálására is. Akaratereje legyőzhetetlen vala, — elhatározásának, szándékainak keresztülvitelében nem ismert korlátokat, a küzdelem hevében nem válogatta az eszközöket s bátorsága néha a vakmerőség és erőszakosság határaitra csapott át.

És ebben van fényes életpályájának tragikuma, a mely nehéz borúlat gyanánt ülte meg lázas tevékenységben eltöltött életének utolsó éveit.

Ez az, a mi minket is megragad, a mi fáj nekünk is a *Szász Domokos* életében. Megmondjuk, miért! Csupán azért, mert épen oly nagyra tudjuk becsülni egyházunk vezérembereinél a nemes becsvágy által mozgatott tetterőt, az alkotási vágyat, a milyen kiáltó szükségét érezzük ennek, ha egyházi közéletünk sok tekintetben elhagyatott mezején széjjeltekintünk. *Szász Domokos* pedig nem elégedett meg azzal a közönséges feladattal, hogy egyházi adminisztrációnk fakó szekerét tologassa napról-napra a maga döcögős köznapi pályáján, hanem alkotni, teremteni igyekezett nagy és maradandó alkotásokat egyházunk és magyar nemzeti kulturánk javára. De tetteje szertelenségre, merészsége kockázatos vállalatokra csábította s ezzel mintegy diskreditálta azt a megbecsülhetlen erélyt, alkotási képességet s nemes becsvágyat, a melyek őt oly magasra emelték s oly hasznos szolgálatokra képesítették volna. Ebben van az ő életének tragikuma és ez az, a mi nekünk is leginkább fáj, mert akaratunk ellenére minket is a köznapi egyéniségek, a szokásos mozdulatlanság, a kényelmes tehetetlenség méltánylására ösztönöz, a mely nem kockáztat, de nem is épít, nem erőszakos, de nem is erős, hanem meg van

elégedve azzal, a mi van, a mi pedig nincs, azért másokat tesz felelőssé s minden csendhaborító tevékenységnek természetes ellensége.

Bírálat tárgyává tettük a nagyra hivatott férfiú némely eljárását még életében, nem személyi indokokból, hanem féltékenyen őrzött egyházi közérdekeink iránt való kötelességérzetből s azon meggyőződéssel, hogy fellépésünk is egyik tényezőjévé lehet a helyesebb irány követésének. Azt hisszük, hogy egyházunknak s az igazságnak tettünk ez által szolgálatot s ekként feladatunkat az élővel szemben megoldottuk.

Ma, midőn *Szász Domokos* püspök ravatalánál állunk, nincs egyéb mondani valónk. Elnémul bennünk a kritikus s a kegyeletes kiengesztelődes érzetével teszszük le az elismerés koszorúját az egyháza és nemzete iránt lángoló szeretettől hevített főpap ravatalára, a kinek törhetlen akarata ereje, fáradhatlan ügybuzgósága mindenkor számíthat az utódok tiszteletére s a kinek tévedéseire rámutatva sem akartuk kétségbe vonni intencióinak nemes motivumait.

Merítsünk tanulságot viszontagságokkal s nehéz küzdelmekkel teljes életéből s kérjük Isten áldását haló poraira!

B. L.

Elnöki megnyitó beszéd,

a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület 1898. dec 29. Kisujszálláson tartott közgyűlésén.

Mélyen t. közgyűlés!

Mióta egyesületünk csüggeteg érzéssel átélt pangásából fölpezsdülve, épen ma egy éve elhatározta, hogy az egyházkerületünk tanári testületei között elődeink által megteremtett összekötő szálakat szétszakadni nem engedi s a tiszántúli ref. tanáregyesületet gymnasiumaink megváltozott életviszonyai közt is fentartja: az akadályozó körülmények miatt csak ma van először alkalom üdvözölni a t. tagtársakat s csak most jöhettünk először össze közgyűlésre, hogy ref. tanügyi kérdéseink megbeszélése mellett az érintkezés által erősítsük a közöttünk levő összekötő kapcsolatokat s ápoljuk és fejlesszük a ref. tanári közszellemet.

Nem felekezeti elzárkózás és különködés, hanem az a törekvés hozott bennünket össze ez alkalommal is, hogy a magyar nemzeti nevelés egyik régi tisztelt csarnokát: a ref. tanügyet építségünk s ez által a nemzeti közoktatásügyet erősítsük. Mert az a nemzeties szellemű nevelési irány, a mely ma nevelésügyük egész vonalán vezérlő eszmeként hatva, hivatva a magy. közoktatásügyet rövid idő alatt átalakítani, voltaképen összeesik a ref. szellemű nevelési irányzattal.

A magyar ref. iskolát egész történelmi múlt-

TÁRCA.

Utilitarianismus.

Irtta: *Blackie Stuart János*. Angolból fordította: *Csiky Lajos*.
(Folytatás.)

Azon bölcsélet, mely ellen *Locke* érvel, abban áll, hogy vannak „bizonyos benső elvek, eredeti fogalmak, *zoivai érvoita*, melyek mintegy rá vannak vésve az elmére, melyeket a lélek a maga első létének kezdetén nyer meg és hoz be magával a világba“ (I. 2.). És az ezen velünk született eszmék hitéről való tételt később úgy jellemzi ő, mint olyat, „a mi rövid és könnyű út minden hanyag emberre, és nem csekély előnnyel jár mindazokra nézve, a kik mestereknek és tanítóknak szeretnek látszani. És nem is csekély hatalmat ad az az egyik embernek a másik fölött, ha az elvek diktatorának és a kétségbevonhatatlan igazság tanítójának tekintélyével rendelkezhetik, és ha az, a ki tanít, mint velünk született elvet ismertetheti el azt az emberekkel, a mi az ő céljainak az előmozdítására szolgál“ (I. 1. 24.). Ezen szavakból világos, hogy *Locke* tiltakozott a velünk született eszmék tana ellen, épen olyan szellemben és ugyanazon célzattal, a melyben és a melylyel *Luther* tiltakozott a pápa csalatkozhatatlanságának tana ellen. Az ő missiója, úgy gondolta, abban állott, hogy fölbreszse az értelmet lethargikus álmából és hogy megtanítsa az embereket nyitott szemekkel gondolkodni, nem pedig vakon hinni. És a mennyiben ez volt az ő

célja, kétségen kívül helyes volt neki, úgy is, mint bölcséleti, úgy is, mint vallásos reformátornak a missiója. De, a mint már fentebb megjegyeztük, mikor ő így protestált, a nélkül küzdött *Plátó* felfogása ellen, hogy azt ismerte volna, vagy, a mennyire mi azt láthatjuk, a nélkül, hogy csak meg is próbálta volna megismerni *Plátónak* eszméit. Még bizonyosabban ki lehet ezt mutatni az általa használt érvekből. „Ha vannak ilyen velünk született elvek — mondja ő — különös dolog, hogy a gyermekeknek és az eszelősöknek nincsen arról semmi nemű felfogásuk; a gyermekek az ő tejszopó üvegeikkel és játékszereikkel semminemű általános elvont szemléleteket nem kötnek össze“ (I. 2.). „Ha figyelmesen megtekintjük az apró gyermekeket, kevés okunk van azt gondolni, hogy ők sok eszmét hoznak be magukkal a világba“ (I. 4. 2.). *Locke*-tól idéztük ezen szavakat, melyek a velünk született eszmék tanának felfogását bizonyára a legelképzelhetőbb nyers és durva alakban mutatják be. Bizonyos dolog az, hogy sem az athénei, sem az alexandriai, sem a florenci platonisták nem álmodoztak ilyen képtelen valamiről. *Plátó* bizonyára jól tudta azt, hogy a kicsiny gyermekek nem *Euclides*, a számtudós tételeivel ajkaikon vonulnak be a világba, sem pedig azt nem hitte, hogy még egy olyan csodálatos kised is, a milyen ő volt, anyjának méhéből az eszményi bölcsélet minden elvével fölfegyverkezve jött ki, a mikép *Pallas Athene* *Jupiter* fejéből. *Plátó* tényleg azt mondta, hogy minden abból áll, a mivé az bizonyos isteni typus erejénél fogva leve, a mely typus annak csirájában feküdt és a mely typus az isteni elmében fekvő hatékony

jában mindig két dolog jellemezte: *szabadelvűség* az eszmék és intézmények felfogásában, *nemzeti irány* az iskola közszellemében. S ha most az időknél gondviselészerű változása következtében örömmel látjuk, hogy a ref. iskoláinkban századokon át hiven ápolt nevelési irányzatot az állam veszi át örökségül és tanügyi politikájának alapelveül tüzi ki, avagy kiejtsük-e kezünkől a fátylát, mely a nemzet sötét századaiban ref. iskoláinkban világított? Lemondjunk-e az országos tanügyi mozgalmak közt a ref. tanügy erősítéséről és tovább fejlesztéséről? Hiszen még arról sem vagyunk biztosítva, hogy nem lesz-e valaha a nemzeti irányú nevelésnek újra védvára szükség! S ha a múltban a nemzeti szellem mindig biztos menedéket talált ref. tanintézeteinknek Vesta-tüzként lobogó oltára körül, az őseinktől öröklött eme nevelési irányt ma is kötelességünk ápolni és fejleszteni, hogy a magyar nemzeti genius minden körülmények közt mint otthonában lakozzék a mi iskoláinkban.

Ha pedig az állami közoktatásügy irányelve jövőben is egy leendő a magyar ref. iskola szellemével, csak az országos tanügynek teszünk szolgálatot az által, ha ref. tanítás- és nevelési rendszerünk előbbvitelén fáradozva, iskoláinkat erős váraivá igyekszünk tenni a nemzeti közműveltségnek. Mert *nem az iskola egyformaságában, hanem a nevelési irányelvek s az*

iskola szellemének közösségében rejlik a nemzeti műveltség egységének a biztosítéka.

Az egyformaság nyüge épen a didaktikai és paedagógiai elvek kipróbálhatóságát, a tanrendszernek azt az üdvös versenyt bénítaná meg, a melyből ma kölcsönös okulást meríthetünk úgy a ref., mint az állami tanterv revisiójára. Hogy pedig a ref. szellemnek az állami tanügyi politika vezérelveivel való összhangzása mily hatalmas lendületet adhat hazai közoktatásunk ügyének, mutatja az a *korszakos fejlődés*, melyet államsegélyes ref. gymnasiumaink életében s egész tanügyi berendezésében látunk, mutatja emez izléses, palotaszerű gymnasiumi épület is, a melyben gyűlésünket tartjuk, a melyhez hasonló alkotást, nem tudom, mikor hozott volna létre a magára hagyott prot. szegénység.

Mind azt, a mi tanintézeteinkben a ref. szellemű nevelést biztosítja, előmozdítani és erősíteni: egyesületünknek hivatászerű tiszte és kötelessége. E tényezők közül a legfontosabbikat — a mitől, úgyszólván, egész ref. gymnasiumi nevelésrendszerünk iránya függ — a *tanári testület ref. szellemét*, gondjaiba vette egyesületünk már legközelebbi közgyűlésén, midőn e közgyűlés határozatából a *ref. tanárképzés* ügyének előmozdítása érdekében emlékiratot nyújtottunk be az egyházkerületi közgyűléshez. Lesz-e a tanáregyesület fölemelt szavának némi sikere,

gondolatnak a kifejezése; és ő ezen typut, formát vagy eszmét (idea = *είδος*) velünk születettnek nevezte, mint a mely eredetileg az emberi lény belső szervének részét alkotja, nem pedig kívülről jutott az ember birtokába. Hogy kik voltak azok, kik *Locke* idejében, vagy ő előtte úgy gondolkodtak, hogy az eszelősök és a csecsemők elméiben vannak bizonyos készenlevő, teljesen fölszerelt és megérett eszmék, azt én nem tudom; de a mennyiben ő ezeknél a platonistákra gondolt, határozottan árnyék ellen harcolt. Az eszelősöknek, mint nemük tökéletlen és abnormis példányainak, semmi közük ezen dologhoz; a mi pedig a gyermekeket illeti, a bennük szunnyadó dolgok természet szerint nem ismerhetők föl mindaddig, míg azok teljes levélfakadásba s tökéletes virágzásra nem jutnak. A velünk született eszmék nem kevésbé velünk születettek azért, ha szinte a születés percében nincsenek is azok teljesen kifejlődve. Megvoltak azok mindörökké az eredeti, önlétező isteni elmében; s léteznek azok az emberi elmének kifejlett létezésében is, azon perctől fogva, a mikor az a maga egyéniségnek tudatára jut. Mind a két esetben nem szerzett eszmék azok, hanem eleitől fogva birtokolt eszmék. *Plátónak* tana ennél fogva az volt, hogy valamennyi emberi eszmének csirája az emberi elmében fekszik és belülről fejlődik ki, nem pedig valami külsőlegesebből ered. És nincsen is abban a legcsekélyebb kétségem, hogy ő, a mikor ezt mondta, bölcsen beszélt, valamint abban sem, hogy *Locke* a legkevésbé bölcs úton járt, mikor eszméink eredetéről számot adandó, azt mondá, hogy „az érzékek először egyes különleges

eszméket bocsátanak be és ezekkel bebütorozzák az *üres kabinetet*.” Itt *Lockénak* egy rövid hasonlatával találkozunk, a melyhez hasonlókkal sokkal sikeresebben tudta ő terjeszteni a maga tudományát, mint áradozó és néha bizony fárasztó fejezeteivel. „A hamis okoskodás egyik legközönségesebb formája abban áll. — mondja *Mill* — ha valaki egy metafizikai kifejezés alapján úgy okoskodik, mintha az szó szerinti kifejezés volna.“ * Tökéletesen ez a tévedés látszik átvonulni az érzelmi bölcsészek összes észlelődésein, mikor ők *Lockénak* „Az eszmék eredetéről“ szóló fejezetét olvassák. Az elme „üres kabinet“ volt, — ha üres, volt annak megragadó és megtartó ereje, mielőtt általában és különösen is kívülről megtöltetett és fölszereltetett volna. De egy egyetlen szó azonnal meg fogja mutatni ezen beszédnek helytelenségét és tökéletes hamis voltát. Az érzékek (a mint ezt *Plátó* régóta kimutatta már *Theoetetus* című művében) nem eszméket, hanem *benyomásokat* bocsátanak be, a melyeket aztán az elme képző ereje eszmékké dolgozik föl; és ismét, az elme egyáltalában nem hasonlít egy üres kabinethez, a melyben az érzékek kész festett képeket aggatnak föl; hanem az elme, a mennyiben eszméket is teremt, nem pedig csak érzelmeket tapasztal, meg is festi és föl is aggatja a képeket és teszi ezt valamely veleszületett isteni erő és isteni jog hatalmánál fogva, a melyről a pusztá érzelmiség soha számot adni nem tud. Tényleg nincs reménytelenebb dolog, mint az, ha valaki pusztá érzéki úton igyekszik megfejteni az eszmék

* Logika, III. fejezet.

nem tudhatjuk; de azt ismételten hangoztatnunk kell, hogy a jelenlegi helyzet — midőn a ref. tanári succrescentiáról egyáltalán semmi gondoskodás sem történik, tanárainkat onnan vesszük, a honnan kapjuk, s midőn tanáraink ref. érzületét és gondolkodását egyedül a felekezeti kötelék és a gyermekkori nevelés (vagy néha még ez sem) biztosítja — iskoláink ref. szellemére oly veszélyt rejt magában, a mely tanintézeteinket az elszintelenedés felé sodorva, lassanként minden ref. jelleget letöröl rólok.

Nem kis jelentőségű, sőt az első rangú tényezők közé tartozik nevelési irányunk megvalósításában a *ref. gymnasiumi tanterv és a ref. szellemű tankönyvek kérdése*, a melyek épen jelenlegi közgyűlésünk legfőbb tárgyaiul vannak kitűzve, s a melyekre, mint ref. tanügyünk sarkalatos kérdéseire nem is késem felhívni a t. tagtársak figyelmét.

Hogy a reformatio világtörténeti jelentőségét, a ref. szellemnek a nemzetek felvilágosodására való hatását kellően méltathassuk, hogy magyar ref. egyházunknak úgy nemzeti irodalmunk és nyelvünk fejlesztésére való befolyását, mint nemzeti jogaink és alkotmányos életünk védelmében vívott küzdelmét a serdülő ifjúsággal igazán megösmertessük s ez által lelkébe ref. és nemzeti érzületet csepegtessünk: minderre tantervünk keretében helyet és alkalmat kell biztosítanunk.

eredetét, mint a mely az öntudatnak esodálatraméltó tényével van összeköttetésben. Sokkal közelebb állana az igazsághoz, ha elfogadnók egy kiváló skót metafizikusnak erős szavait, és ha azt mondanók vele, hogy „az ember énné, vagyis tudatos lényé nem érzékei következtében, vagy azok érvényesülése alkalmával lesz, hanem tényleg azok ellenére“.* Tényleg úgy áll a dolog, a mint azt az ifjú egyének okoskodásában bárki is észreveheti, hogy az eszmék képzésében az elme tevékeny, nem szenvedőleges szerepet visz. És ezen megkülönböztetést némely nyelveknek szerkezete is határozottan kifejezi, a melyekben a pusztá érzéki észleletet kifejező igéket, mint pl. a szaglás igéit olyan eset követ, melyek a szenvedő alakban álló szavakra következnek, míg az olyan igék, melyek érzéki észleletet is és értelmi eszmét is fejeznek ki, s melyek a képző elme érzelmi kifejezésére vonatkoznak, olyan esetet kívánnak magok után, mely a tevékenykedő és átható erő jelenlétére vonatkozik. Az emberi fajnak a nyelv közönséges használatában nyilvánuló egészséges ösztönében gyakran inkább meg lehet bízni az ilyen kérdéseket illetőleg, mint a metafizikusok szörszálhasogatásaiban. Végre is a természet, a melynek a népies ösztön nyomában jár, mindig tökéletes valami, míg az észlelődés könnyen hajlik az egyoldalúságra. Hogy egy hasonlatot használjunk az ismerés esodálatos ténye mindkét oldalának kifejezésére, — azt mondhatjuk, hogy az érzékiség adja az anyagokat, de az eszmék feldolgozó munkása az *Ertelem*.

* Ferrier On Consciousness; posthumus művek, I. köt. 255 l.

Hogy pedig ifjuságunk a múlt eseményeit hamisítatlan felfogásban előtűntetve láthassa, a jelenkor mozgató eszméit egyházunk törekvéseivel összemérhesse, tanulmányaiból egyházi jogainkhoz való ragaszkodást, s intézményeink szeretetét szívhasa lelkébe; erre nézve ref. szellemű tankönyvekről kell gondoskodni, a mi egyenesen a ref. tanárság feladata.

De e kérdésekkel szemben önkéntelenül előtérbe lép az az aggály, melyet tanártársaink részéről is annyiszor hallunk hangoztatni, hogy miért foglalkozunk mi egyesületünkben a ref. gymn. tanterv revisiójával, mikor egész egyházkerületünkben ma-holnap alig marad egyetlen gymnasium, mely e tantervet követheti? S mi jelentősége van annak, hogy mi paed. belátásunkat tantervi javaslatban juttatjuk kifejezésre — még ha az a ref. álláspontnak legtipikusabb kifejezése volna is — mikor államsegélyes gymnasiumainknak az állami tantervet kell követniök? Részemről egyáltalán nem osztozom ez aggodalomban. Nem osztoznám még akkor sem, ha ref. tanterv valóban csak irott kodexe volna a ref. paedagogiai iránynak, a nélkül, hogy a tantervben lefektetett elvek testet ölthetnének iskoláinkban. Mert legalább alkotnánk oly kanont, a mely felé törekvésünket irányítani kell, s a melynek eszméi — épenúgy, mint mai konventi tantervünk elvei — esetleg felszívódhatnak az

Azt mondtam fentebb, hogy *Locke* az érzelem embere volt; és ezzel egyáltalában nem áll ellenmondásban az, ha kijelentjük, hogy egy-két erős hasonlatának — „az üres kabinet, a fehér papírlap és a sötét szoba“ — meg gondolatlan használásával egy olyan iskolának lett ő alapítójává, mely azon esztelen tétel eszes vitatásával tette magát híressé, hogy az értelmi okoskodás és az érzékelés ugyanazon egy dolog. Egy léha francia, kinek abban telik gyönyörűsége, hogy vidám szalonokban csillogó paradoxonokat dobálhat, bátran mondhatná ezt, sőt odáig is mehetne, hogy fölláthatná azt a tételt, hogy ha a lovaknak emberi kezeik volnának, emberekké lettek volna és ha az emberek lópatával láttattak volna el, lovakká lettek volna; az ilyen paradoxonok ugyanis kétségen kívül logikailag következnek azon tanból, hogy az érzékelés az eszméknek az atyja, és hogy minden belső tehetség a pusztá külső erők eredménye, ámde *Locke* nagyon is szolid és józan angol volt arra nézve, hogy a pusztá logikai következetesség vonzereje által ily sivár értelmetlenségre engedje magát ragadtatni, és hogy józan értelme mellett tegyen biznyságot, inkább még a következetlenség vádját is hajlandó volt magára venni. A legerősebb kifejezésekkel kimutatván ő, hogy az eszmék egyedüli eredete az érzékelés, műve további folyamatában az érzékelés eszméire és az észlelődés eszméire osztja föl az eszméket, a mely felosztást rögtön azon kérdés követi: *mi az az észlelődés és honnan ered az észlelődő erő?* És ezen kérdéssel az empirikus szemlélődő egyszerre elibünk tárja az egész platonismust és egy mellék ajtón behozza a velünk született eszmék

állami tantervbe is és ezáltal termékenyítő hatást gyakorolhatnak a hazai gymn. tantervekre is.

Tényleg azonban sokkal gyakorlatiasabb jelentőségű a ref. tanterv megvitatása magukra államsegélyes gymnasiumainkra nézve is. Van ugyanis e gymnasiumok állami szerződésének egy stereotyp pontja, a mely szerint „a fentartó testület az állami tanterv elfogadása mellett *fen-tartja magának azt a jogot, hogy a használandó kézikönyveket a vallás- és közoktatásügyi magyar kir. miniszter által nem kifogásoltak közül maga választhassa meg*, valamint hogy *felekezeti főhatóságának akár egyes rendes tantárgyak bővebb előadása, akár rendkívüli tantárgyak felvétele iránti rendelkezéseit*, melyek az elfogadott állami tantervvel ellenkezésben nem állanak s melyeket a miniszternek előre bemutatni tartozik, követhesse“.

E szerint az állami tanterv államsegélyes gymnasiumainkra nézve csak olyan minimalis követelmény, a mely mellett saját paedagogiai törekvésünket teljesen megvalósíthatjuk, egyházunk múlt és jelen aspiratioit ifjuságunk lelkébe olthatjuk, *csak legyen meg tanárainkban a ref. intézmények igazi benső szeretete!* Mert valamint az általános hazai tanügy felvirágzása attól függ, hogy a hazai tanárság át legyen hatva az iskola és a tanári hivatás benső szeretetétől, vagy a ref. nevelési irány, a ref. tanterv

is csak akkor lesz élő és ható tényező iskoláinkban, ha bennünk, ref. tanároknak él és hat a ref. iskola szeretete, melyet a t. kartársak szives figyelmébe ajánlva s e gondolattal a közgyűlés t. tagjait ismételtén a legszivesebben köszöntve, mai közgyűlésünket megnyitottnak nyilvánítom.

Dócsi Imre.

TANÜGY.

A konventi tanterv reviziója.

(Vége.)

Mivel egy tanterv tantárgyanként való revidálása nem fér meg egy rövid felolvasás keretében: annál fogva a következőkben csak a konventi tanterv és az államihoz javasolt módosítások eltéréseit tüntetem fel, hogy a konventi tanterv esetleges módosításakor ezen szempontból a teendők világosabban láthatók legyenek.

Ezen eltérések pedig vonatkoznak 1. a heti leckeórak számára, 2. a tananyag elosztására s hogy nevének nevezzem, főleg a nemzeti tárgyak elemeinek koncentrálására nézve, 3. azon módosításokra, melyeket a sokszor hangoztatott túlterhelés szempontja követel.

A mi első sorban a heti leckeórak összegét illeti, az a revidált tantervben 232, a konventi tantervben csak 226, a kötelező énektanítással 238. A revidált tanterv 6 óra többlete a rendes tárgyaknál a konventi tantervvel szemben a 4 alsó osztályban a magyarra és a természetrajzra esik.

Egyenlő órászámmal szerepelnek: a vallás, physika, matematika, geometria és a testgyakorlat. Egy-egy óra többlete van a revidált tantervnek: a német- és törté-

tanát, épen a mikor azokat a fő bejáraton kihajította; mert hogy lehetne másként ezen kérdésre megfelelni, mint Leibnitz jólismert szavaival: „*Nihil est in intellectu quod non prius fuerit in sensu, nisi intellectus ipse*“ (= semmi sincsen az értelemben, a mi nem volt meg előbb az érzékiségben, kivéve magát az értelmet), Locke követői azonban nem mutattak nagy hajlandóságot, hogy ő neki ezen tekintetben nyomában járjanak. Megelégedtek a következetesség olcsó és népszerű erényével, a melyre pedig a tolvajok, és a gyilkosok is eljuthatnak; s bizony mondom, hogy elvették jutalmukat. Mesterük jól hasonlítható az olyan emberhez, ki mérget tartott ki a maga jobbkezeiben, de balkezeiben egyszersmind oda tartotta annak ellenmégét is. Követői azonban, *Helvetiustól Millig*, úgy gondolkozván, talán eléggé természetesen, hogy a jobb kézben jó dolog vagy, hamarosan összekapták azt és elfutottak vele, nem akarván terhelni magukat a balkezükből levő kellemetlen tárgygyal is. Ezen eljárásuk gyümölcse az értelmetlenség azon climaxában nyilatkozott meg aztán, a melyben a fél igazságok mindig végződnek, ha fölvirágozás céljából magukra hagyatnak. A *Locke* jobbkezeiből vett bölcsesletnek egyoldalúsága, a mely bölcsesletet közönséges nyelven materialismusként nevezünk, *Mill Stuart Jánosnál* nihilismussá fokozódik fel. Az ő eszeskedő kezelése alatt nemcsak az értelem oszlik szét semmivé, hanem maga a külvilág is. „Bizton lehet, mint igazságot állítani, hogy a külvilágról mi semmit sem tudunk és nem is tudhatunk, kivéve azon érzékeléseket, melyeknek abból tapasztalatára jutunk; az ontologia

azért nem lehetséges dolog“. Így hát a mit *Plátó* az emberi értelemnek és az új testamentum az emberi léleknek nevezett, pusztán az érzékelések egyik tárgyává válik. De az ezen állításban foglalt csalást könnyű kimutatni. A helyett, hogy azt mondja: nem ismerünk semmi egyebet, csak érzékeléseket és azon gondolatokat, vagy eszméket, a melyeket köznyelven a dolgok osztályainak és a természet törvényeinek neveznek, a melyeket a külső világban ismerünk meg, azon gondolatok és eszmék erejénél fogva, melyek a gondolkodó egység, a bennünk levő gondolatok és eszmék Teremtőjének szükségképeni tevékenységéből erednek; és az ontologia azért lehetséges, mert tudjuk, hogy mik vagyunk mi, mint gondolkodó lények, a gondolkodás tényénél fogva, és mert tudjuk, hogy micsoda a világ, mint egyetemes és absolut gondolat, vagy inkább mint az absolut gondolat eredménye és kijelentése, azon elismert egységénél fogva, a melyben ennek működései és eredményei a mi elménk működéseivel és eredményeivel állanak. Más szavakkal a Gondolat, vagy az Ész, vagy az Elme, Isten, az absolut gondolat, és az ember, az ő korlátolt gondolkodásának kis világában, ez azon egyedüli dolog, a melyet az ontologia neve alatt érteni lehet, és a melyet részint mint direct tény, részint mint indirect, de bizonyos következtetést lehet megismerni valamely kétségtelen kijelentésből. Ez az egész dolognak egyszerű értelme; és a ki ezt nem akarja elfogadni, az megelégedhetik a nihilismussal és az atheismussal. De én nem tudok velök megelégedni.

(Folyt. köv.)

nelemből; míg tantervünk a görög-, földrajz-, philosophia- és szépírásból szab ki egy órával többet. Lényeges 4 óra különbség mutatkozik a magyar nyelvnél a négy alsó osztályban, hol nálunk egy órával mindenütt kevesebb az óraszám; az eltérés mind a két tantervben kellően megokolt: nálunk a tiszta magyar ajkú amott a sok vegyes, sőt teljesen idegen ajkú I-ső osztályú tanuló miatt. 3 óra többlete van tantervünknek (46) a revideálttal szemben (43) a 2 alsó és az V-ik osztályban; leszállítás tantervünk fentebb hangoztatott alapelveibe ütköznék. Legfeltűnőbb végre az órákülönbség a természetrajznál, mely tantárgy a földrajztól elválasztatván, az I. és II-ik osztályban heti 2—2 órával önálló tárgyként szerepel s az eddigi 9 órán felül 4 óra többletet okoz.

Mielőtt a tananyag beosztásának méltatására térnék, feltűnőnek s méltánylandónak látom említeni az *írásbeliek reformját*, mely hasonló mértékben tantervünkre annyival is inkább ráfér, mivel eddig is tantervünk követelményei e tekintetben az állami tantervhez mérve is túlságosak, főleg népes intézetekben meggyőzhetetlenek valának. Mindenesetre várható, hogy az előszóval való tanítás intenzívebb, hasznosabb leendő, ha a testilelki szervezetet annyira rongáló tenger-dolgozat javítás nem nehezedik a tanár vállaira.

A revideált tanterv elvi fontosságú módosításai a mi tantervünkkel összevetve, a következő képet tüntetik fel:

A nemzeti elem nagyobb érvényesítése szempontjából módosítást szenvednek: 1. a magyar nyelv és irodalom, 2. a történelem, 3. a földrajz.

A magyar nyelv és irodalom módosításai tényleg igen közeli kapcsolatba hozzák a két tantervet egymáshoz, a midőn egyfelől az irodalomtörténet tanítása az államiban a VII. osztályra is kiterjed; másfelől pedig ennek következtében a retorika és poétika, úgy mint nálunk, az V. és VI-ik osztályokban kap helyet. A mi a revideált tantervben e tantárgy szélesítése és mélyítése végett még ezenfelül fel van véve, mint a művészettani alapfogalmaknak a poétika kapcsán való fejtegetése. a magyar nyelv rendszerének az irodalomtörténet fonalán való áttekintése s végre az olvasmányok kánonának megállapítása: oly dolgok, melyekkel tantervünk minden feltorgatás nélkül kiegészíthető, sőt némely részök nem is a tantervbe való, hanem módszeres megállapodások dolga. Különben tantervünk érdemül fel kell hoznom, hogy az olvasmányokra való utalás benne is kifejezést nyert; indokolásában pedig többször hangsúlyozva van.

Különös figyelmet érdemel a történet tanítás be- rendezése, mert azon elvet, hogy a nemzeti történelem legyen az egész tanfolyamon át a világtörténet hordozója, igyekszik megvalósítani s csakugyan a nemzeti történet, az V-ik osztály kivételével, minden osztályban olvasmány vagy elbeszélés, vagy a világtörténelemhez való kapcsolódás alakjában s két ízben önállólag is helyet talál. Ha konventi tantervünkben a magyar nyelv és a történelem térvét s azok indoklásait figyelmesen átvizsgáljuk: lehetetlen észre nem venni, hogy ott is az V. és VI. osztály kivételével minden osztályban különös tekintet van a magyar történetből vett olvasmányokra, itt tehát ismét közeledésre mutathatunk. Azon legfontosabb különbség, t. i. a VI. és VII. osztályokban a nemzeti történetnek előtérbe állítása s a világtörténettel kapcsolatban való tárgyalása tantervünkön mindenesetre módosítást kíván; de tiszta nemzeti alapon álló tantervünk szempontjából minden aggodalom nélkül hozzá tudnék járulni a történelem azon beosztásához,

mely a nemzeti történetet az alsó fokon a III. és IV-ik osztályra kiterjeszti; ez annál inkább indokolt, mert a vallásban, a magyar reformáció története a IV-ik osztályban, — mint a 70-es években — ma már nem fordul elő.

A nemzeti tárgyakból javasolt módosítások harmad- sorban a földrajzot illetik s itt, a midőn az állami revisio az I-ső osztály számára csak a hazai föld ismertetését tüzi ki, teljesen a mi tantervünkkel egyezik, sőt nemzeti szempontból még tovább megy, a mikor az osztrák tartományok physiognomiája helyett, mit a konventi követel, inkább Európa általános földrajzának keretében kívánja hazánkat ismertetni. Ez a változtatás ama másikkal együtt, mely a III. és IV-ik osztályra kiterjesztett magyar történelem befejezésül nyújtja Magyar- ország és Ausztria rövid politikai földrajzát, a mily könnyű a kivételben, ép oly kívánatos is. A revideált tanterv azon követelményéről, hogy a földrajzi ismeretek ébrentartása és bővítése más tárgyaknak: a történelem- nek és a természetrajznak kapcsán a többi osztályokban is biztosítandó. — konventi tantervünk indokolása már 14 évvel ezelőtt e szavakkal gondoskodott: *A földrajz ezenkívül majdnem minden tantárgy mellett ismétel- tetetik, sőt szélesbítettik a gymnasium egész folyama alatt.*

Az előadottakból látható, hogy konventi tantervünk- ben arra nézve, hogy a nemzeti tárgyak tekintetében a revideált tantervhez egészen közel hozassék, az olvas- mányok kánonának megállapításán, a nemzeti történe- lemnek két osztályra kiterjesztésén s a világtörténelemnek helyesebb elosztásán kívül, csupán a nemzeti elemeknek a tantervben is határozottan kifejezett koncentrációja kívánatos.

Áttérünk a *túlterhelés* szempontjára, mely tekin- tetben különbséget látunk egyfelől a görög nyelv-, természettan-, matematika- és rajzoló geometriára vonatkozó észrevételek; másfelől a latin nyelv, modern nyelvek és a természetrajzra vonatkozó nagyobb módo- sítások között.

Az előbbieket tekintetében ugyanis a revideált tan- ter v konventi tantervünkhöz képest különbséget alig tüntet fel. Míg t. i. a görög nyelv a görög irodalom áttekin- tésével némi bővülést nyer, addig a többiek csak a tananyagnak olyan redukálásán mennek át, mely nem apasztja őket, csak helyes tanítási módszerre bizza a szakszerű túltengés korlátozását s a túlságosan bő vagy elvont tananyag okos redukálását.

Midőn továbbá a természettannál a revisio hang- sulyozza, hogy *a matematika lehetőleg csak a fizikai törvények kifejezésére, nem pedig leve- zetésre alkalmazandó*; midőn a matematikában a *számolásbeli ügyesség gyakorlására* kíván gondot fordítani, sőt a tananyag minden fokon *megenged*, sőt *megkövetel* határozottan nem körvonalozott bizonyos reductiót; s végül, midőn kimondja, hogy a rajz. geo- metriában a tananyag a konkrét alakra, inkább szem- léltetésre s a legegyszerűbb esetekre szorítkozzék: akkor oly kívánalmakat hoz fel, melyek konventi tan- ter vünk indokolásában nagyrészt helyet találnak, különben is inkább a módszer követelményei, s némely részök már eddigi felsőbbégi rendeletekkel is a tanár- testületeknek figyelmébe volt ajánlva. Tehát ezek kon- venti tantervünket oly mélyen nem érintik, hogy értök változtatni kellene.

Konventi tantervünkre mélyebb hatással kell len- niök azon módosításoknak, melyek a latin nyelv-, a német nyelv- és a természetrajzra nézve ajánlatnak.

A latin nyelv tekintetében konventi tantervünkre nézve is üdvösnek tartanók a *magyar szöveg latinra való fordításának korlátozását* a felső osztályokban s kötelezővé tételét a túlnyomóan *latinból való* fordításnak, de a grammatikai és syntactikai fokon szerintünk a magyarból való fordítás megszorítása egyenesen a nyelv alapelemeinek elsajátítása és a nyelv öntudatos kezelésének és érzésének rovására esnek. Az *írásbeliek számának leszállítása* a latin nyelvénél is kívánatos, de az óraszám csökkentése nélkül, a mi már csak azért sem lenne indokolt, mert a régiségi és irodalmi ismeretek mindenesetre megkövetelendő összefoglalásával az eddigi tananyag bővülne, s ez éppen nem az óraszám leszállítása mellett szól. Különben a régiségi és irodalmi ismeretek összefoglalására konventi tantervünk indokolása is utal. Ezeknek csupán a tantervben való felemlítése szükséges. A mi pedig a *nyelvtan tanításának az V. és VI-ik osztályra* szóló kiterjesztését illeti, konventi tantervünk e tekintetben elég világosan intézkedik, midőn az V-ik osztályban az olvasmányok alapján „*a mondatban ismétlését, különösen a mondatban nehezebb viszonyait*” s a VI-ban újra „*a mondatban ismétlését*” kötelezővé teszi.

Vége a *latin auctorok kánonának* megállapításáról kell még e tárgy körében szólanom. E tekintetben a mily hasznosnak tartom s egyenesen konventi tantervünk győzelmének tekintem Cornelius, Phaedrus, Julius Caesar vagy Curtius és Ovidius szándékolt bevitelét az állami tantervbe: ép annyira óhajtanám, ha Cicero a VII-ik osztályban nyerne helyet, s a canon konventi tantervünkben is, mely eredetileg sem volt elég helyes s melyet a gyakorlat sem mindenütt követett, ekként állapíttatnék meg: V-ik osztályban: Livius, főleg alkalmas szemelvényekben és Ovidius *Metamorphosisa*; VI-ik oszt.-ban: Sallustius és Vergilius; VII-ik oszt.-ban: Cicero és Horatius ódái; VIII-ik oszt.-ban: Tacitus *Annales* és Horatius satirái és epistolái.

Főleg Cicero az, kinek az V-ik osztályba tételét nem tartom szerencsés gondolatnak, éppen ezért indokolásomat vele kezdem meg. Nem tartom Cicero nyelvét, hosszú körmondatos, numerosus irányát s tösgyökeres latinságát oly könnyűnek, hogy az V-ik osztály, főleg akkor, a mikor még a revideált tanterv szerint a mondatannal kell bajlódni, sikerrel olvashassa, s ha ez nagy ügygyel-bajjal megtörténhetne is, a tárgyi vonatkozások: a politikai, törvényszéki, vallási és társadalmi, szóval azon magasabb állami viszonyok és tekintetek, melyek Cicero bármelyik olvasható beszédjében sűrűen előfordulnak, még nem az V-ik osztály színvonalához valók. Cicero remek logikáját, éles dialektikáját, csillogó retorikai művészetét egyes tanítónak fel lehet ugyan tárni az V-ik osztály tanulói előtt is; de kellő eredményyel-e, arról nem vitatkozom. Csak annyit kívánok még megjegyezni, hogy ha a klasszikai latin oktatásnak a római élet mindenféle nyilvánulásaiban való lehető megismertetése a végecélja: akkor a latin olvasmányok betetőzője a politika és igazságszolgáltatás terén a köztársasági korra csak Cicero, a császári korszakra Tacitus, a társadalmi és irodalmi élet terén pedig Horatius lehet. Ez az oka, a miért Cicerót a VII-ik osztályba utalnám; ez az oka, hogy Horatius rendkívül becses és tanulságos ethikai, bölcsészeti, költészeti és irodalomtörténeti tartalmának két felévet szánnék. Livius helyét a VII-ikben, a hova konventi tantervünk juttatta, soha sem helyesletem. Livius munkája az volt a rómaiaknak, a mi ma nekünk egy teljes világtörténelem, semmi esetre sem tankönyvnek való egész terjedelmében; de okosan válo-

gatott szemelvényekben érdekes olvasmányokat nyújthat, s nyelvi nehézségei sem leküzdhetetlenek, ha a kiválógatásnál erre is kellő tekintet van. Ezért inkább helyén van az V-ik osztályban.

A német nyelvre terve át, készséggel hozzá lehet járulni a magasra tűzött cél leszállításához. Cél tekintetében irányadó az lehet csak, a mi a fukarul kiszabott idő alatt elérhető. S ha a revideált tanterv e tárgynál a célt „*a nyelv írásbeli és szóbeli használatában való gyakorlottságra*” korlátozza: konventi tantervünkben is bátran elmaradhat a *könnyű tárgyról való önálló fogalmazás*. Egyebekre, mint az olvasmányok megállapítása és a nyelvtanítás gyakorlati módja, tantervünk olyan sulyt helyez, hogy ez irányban javításra nem szorúl.

Hátra van még a rendes elméleti tárgyakból a *természetrajz*, melyre a konventi tanterv 3 osztályban (IV., V., VI.) 9 órát szán; a revideált tanterv pedig elválasztván a földrajztól, még az alsó két osztályban önállóan heti 2 órában kívánja tanítani s ezen kívül, főleg a vegytan kedvéért, úgy változtatja meg a tanmenetet, hogy a növénytanulással kezdi a IV-ik osztályban, az állattannal folytatja az V-ikben és az ásványtant vegytannal kapcsolatban a VI-ik osztályba helyezi.

Kívánatos-e a két alsó osztályban a természetrajzi alapismeretek önálló tanítása, mit a revideált tanterv a reáliskolához való közeledésért vett fel, avagy nem: e tekintetben a döntést szakfériainkra bízom; én csak annyit gyanítok, hogy nincsenek mindnyájan egyező véleményen; de hogy a disciplina tanmenetének a megváltoztatása üdvös dolog, arról bárki meggyőződhetett, a ki az ásványtan jelenlegi elvont tárgyalását a IV-ik osztályban 13—14 éves gyermekek előtt látta. Szerény nézetem szerint mind az állat-, mind a növényország egyedei közelebről szemléltethetők a gyermekkel, az ezekről szerzett ismeretek elébb is megteremnek nála, miért nem hívják tehát itt is az elébb szerzett ismereteket elébb öntudatra?

A *vegytani ismeretek* elhanyagolását nem egyszer olvastam, hogy főleg physikusaink a tanterveknek hibául rótták fel, noha a konventi tantervet e tekintetben sem igen érheti a vád egész sulya, mert hiszen az ásványtannal *vegytani előismereteket* eddig is kívánt, s ezekre indokolásában is hivatkozik.

Vége teljes egészében módosításra szorúl a konventi tantervben a *testgyakorlat terve*. A konventi tanterv életbelépte óta az iskolai tornázás egészen más irányba terelődött s lehet mondani, hogy egészségesebb fejlődésnek indult, mint a hogyan akkor felöle gondolkoztak. Igaz ugyan, hogy végeredményben azt célozza, hogy egészséges és testi erejének s fejlettségének és bátorságának tudatára ébredt, edzett ivadékok szolgál-tasson az iskola is a véderő szolgálatára; de a katonai szempont a testi nevelés célját, anyagát és eszközeit az iskolában még sem szabhatja meg. Már pedig konventi tantervünk éppen ez irányban lép fel oly követelésekkel, melyeknek megvalósítását 14 év óta megkísérelni is alig állt módjában. A katonai rend-, sor- és szabad gyakorlatok és a fegyver használata túllépik a gymn. testgyakorlati tanítás körét. A szertornázás produkciószerű elfajulásai is megszorítandók. A kezet, lábat s az egész testet idomító s fegyelmező *szabad gyakorlatoknak* és a szabadban végzendő *játékoknak*, főleg *nemzeti játéknemek* gyakorlásának mindinkább előtérbe kell lépniük s a régi híres görög pentathlon mintájára, mely a testi s lelki erő és épség harmonikus fejlesztésében csodákat művelt, kell a modern iskolai

testgyakorlásnak is fejlődnie. E célból a tanterveknek követelni kell a *szabad játékterek* mielőbbi létesítését és célszerű berendezését.

Még a görögpótló tantárgyakról kellene szólnom, de azon körülmény miatt, hogy e tekintetben a törvény szabad kezet hagy fenn nekünk a be-, vagy be nem rendezkedésre, felmentve érzem magamat a további, különben is hosszúra nyúlt fejtegetéstől.

Nincs egyéb hátra, mint hogy felolvasásom célját tekintve, kérjem a következőket:

Mondja ki a t. közgyűlés, hogy:

1. Az önálló tantervjavaslat készítését a középiskolai törvény módosításának és egy új középiskolai szervezet kilátásba helyezett megállapításának idejéig szükségesnek nem látja.

2. Óhajtja, hogy jelenlegi konventi tantervünk az illető szaktestületek bevonásával még ezen tanévben tárgyanként revideáltassék s esetleg az állami revideált tantervhez közelebb hozassék és rajta mindazon módosítások megtörténjenek, melyeket az eddigi tapasztalat tökéletesítésére nézve szükségeseknek tüntet fel.

3. Mondja ki a közgyűlés, hogy azon várható esetre, ha — a mint eddig is volt — módosított konventi tantervünk úgy alapelveiben, műveltségi követelményeiben, mint a magyar állameszméhez való viszonyában megtartja az állami tantervhez való közlekedését: a főtiszt. konvent közbenjárását kérni fogja arra nézve, hogy a középiskolai törvény esetleges módosításakor konventi tantervünk az államsegély megnyerése esetén segélyt nyert gymnasiumainkban ne mellőztessék.

Sinka Sándor.

Tanügyi hírek.

Ev. ref. tanítónőképző-intézet. Gróf Degenfeld József egyházker. és főiskolai főgondnok felhívta Debrecen sz. kir. város tanácsát, hogy a debreceni ev. ref. felsőbb leányiskolával kapcsolatosan tervezet tanítónőképző-intézet ügyében tartandó vegyes bizottsági tárgyalásra képviselőket küldjön ki. A tanács eleget tett e felhívásnak s annak kiemelésével, hogy ezen tanintézet fellállítása nagy jelentőséggel bír Debrecen város kulturális fejlődésére is, a vegyes bizottságba, mely az egyházkerület, a debreceni egyház és a város képviselőiből fog alakulni, Bészler Károly, Hajdu Gyula, Roncsik Lajos tanácsnokokat, Ábrahám László tiszti főügyészt és Szabó József főszámvevőt nevezte ki. A vegyes bizottság Kiss Áron püspök és gr. Degenfeld József főgondnok elnöklelete alatt f. hó 12-én ült össze a kollégium dísztermében. Az egyházkerület képviselői az egyházkerület részéről egy tanszék ellátására évi 1500 frtot, az építési költségekhez pedig, több évre felosztva, 10,000 frtot ajánlottak meg. Debrecen város közönsége 15,000 frt értékű építési anyaggal és 5000 frt készpénzzel járulna az építkezéshez. Mig a debreceni egyház a tanári fizetések fedezésére évi 1000 frt járulékot és az építési költségből 20,000 forintot vállal magára. E megállapodások, mint javaslatok felett, az illető fentartó testületek fognak végérvényesen dönteni.

Református tanárképzés. A tiszántúli ref. tanár-egyesületnek azt az indítványát, hogy a református szellemű tanárképzés előmozdítása céljából az egyházkerületek a budapesti tudományegyetem mellett felállított Eötvös-kollégiumban ösztöndíjakat alapítsanak, f. hó 12-én tárgyalta a tiszántúli egyházkerületnek e tárgyban kiküldött bizottsága. A bizottság egyházkerületünk részéről egyelőre két 500 frtos stipendiumot javasol, mely addig,

mig a debreceni philosophiai fakultás felállítható lenne, ennek alapja terhére utalandó.

Konviktus a kisújszállási főgymnasiumban.

A kisújszállási főgymnasium tanári kara dícséretes buzgósággal törekszik arra, hogy e derék iskolánk mellett konviktus létesüljön. Már eddig is volt erre a célra mintegy 3000 frtnyi alap, a melyet a tanári kar a tanáregyesületi közgyűlés alkalmával rendezett bál jövedelméből 80 frt krral gyarapított. Legujabban pedig elhatározta a tanári kar, hogy a konviktusi alap javára belépti díjak mellett felolvasásokat rendez két hetenkint a tornateremben, a melyeken majdnem csupa tanárok fognak közreműködni. Az első előadást f. hó 28-án dr. Pallagi Gyula igazgató fogja tartani a természet-tudományok köréből. Elismeréssel adózunk a kisújszállási tanári karnak ezen nemes célú vállalkozásáért, a melylyel nemesak iskolájoknak hoznak áldozatot, hanem egyszerűen becses szolgálatot tesznek a helyi társadalomnak is.

As „Egyetértés“ f. hó 9-iki számában a *Tanügyi rovatban* polemizálván dr. Olasz Józsefnek a Katholikus Paedagógiában megjelent revisionalis fejtegetéseivel, úgy mellesleg jónak látja egy oldalvágást mérni a tiszántúli ref. tanáregyesület kisújszállási gyűlésének revisionalis tanácskozására is, azt mondván, hogy ez a gyűlés a Beöthy Zsolt elnöki megnyitó beszédének hatása alatt, melyet a nyáron éppen Debrecenben az országos tanáregyesületi gyűlés alkalmával mondott el, éppen nem látja szükségét annak, hogy konventi tantervünk reformáltassék. Erre a levegőből kapott állításra szükségesnek tartjuk kijelenteni a következőket. Először is legyen meggyőződve az Egyetértés tisztelt cikkezője, hogy a tiszántúli ref. tanáregyesület közgyűlése határozataiban mindenkor a maga lábán járt és jár most is és kiadott jelszók után nem indul, egyének véleményének portálására nem vállalkozik, még ha az az egyén maga Beöthy Zsolt is. Az pedig, hogy a konventi tanterv revisióját az egyesületi közgyűlés szükségesnek nem tartotta, alaptalan ráfogás, a miről kiki meggyőződhetik, ha a közgyűlés lefolyásáról szóló részletes tudósítást, mely lapunk múlt számában jelent meg, végig olvasta. A revisió szükségét a gyűlés igenis hangoztatta, sőt erre nézve konkrét javaslatot is tett; csak azt nem látta szükségesnek, hogy, mig az érvényben levő középiskolai törvény fennáll, új tantervet készítsünk. Végül arról biztosíthatjuk a t. cikkezőt, hogy az ő középiskolai ideáljának, a klasszikus műveltséget száműző, természet-tudományi középiskolának a tiszántúli ref. középiskolai tanáregyesület csakugyan nem barátja és ennek nem a Beöthy elnöki megnyitója, hanem az az oka, mert az egyesület a történelmi alapon álló klasszikus gymnasiumot tartja egyedül arra hivatottnak, hogy a nemzet vezető elemét fontos nemzeti és társadalmi feladatainak betöltésére útravalóval lássa el. Valószínű, hogy, ha a mai generáció nem ebből az iskolából került volna ki, még a Pallas Nagy Lexiconát is nehezebb lett volna megszerkeszteni.

K Ü L F Ö L D.

Amerikai levél

Balogh Ferenc theol. ak. tanárhoz.

Kedves Nagytiszteletű Tanár úr!

Három napi szárazföldi és 8 napi tengeri út után Isten segedelmével eljutottunk ez új világrészbe, s kikötöttünk ezen nagy, óriási világvárosban New-Yorkban

okt. 19-én délután 4 órakor. Már akkorra itt várt Kalassay, Dókus és a pitsburgi új kollega, Konyha Pál, ki nejével már egy héttel előbb megérkezett és Kalassay kollegánál időzött Bridgeportban, várva a mi megérkezésünket. New-Yorkban csak 4 órát töltöttünk, mert már este 8 órakor Kalassay úr kíséretében elindultunk Pitsburg felé. Reggel 8 órára oda értünk, már a presbyterium ott várt bennünket a vasútnál s kocsira ülve, bementünk a pitsburgi parochiára. Kalassay úr bemutatta az új lelkészt a presbitereknek s átadta neki hivatalosan az anyakönyveket és egyéb tárgyakat. Ezután ebédhez ültünk, oly jól esett a magyar koszt a sok német edel után. Ebéd után 2 órakor ismét vonatra ültünk és 4 $\frac{1}{2}$ órai út után 20-án este 7 órakor megérkeztünk Clevelandba, az amerikai Debrecenbe. Itt is vártak a vasútnál s egy szívélyes egyháztág családjához vezettek vacsorára.

Csakhamar hire futott a magyar negyedben, hogy itt van az új lelkész, egyik ember a másikkal adta a kilincset és jött üdvözölni. Vacsora után elvezettek családommal a parochiára, hol jó meleg szoba és vetett ágy várt reánk. Oh mily jól esett 13 napi út fáradalma és ehez járuló tengeri betegség gyötrődései után az új csendes otthonban megpihenni: de bizony nem lehetett nagyon soká nyugodni a pihenés párnáján, mert reggel már jöttek az asszonyok, hogy hadd lássák az ő papnéjokat. A szemök örömtől sűgáztott, hogy már papné is láthatnak a parochián. A lakás kényelmes. Van 7 szoba és egy fürdőszoba, konyha, hideg, meleg vízvezetékekkel, ezenkívül kamara és pince. A lakás a földszinten van, az emeleten pedig egy nagy tágas és csinosan berendezett gyűlés-terem és mosdó-szoba van.

23-án volt az első istenisztelet, a mikor a beköszönöm megtartottam I. Móz. XXIII. 4. alapján. A templom zsúfolásig megtelt (hiszen félév óta nem hallottak magyar predikációt és angol papok jártak isteniszteletet tartani) és arról tett bizonyosságot, hogy ha a clevelandi ref. magyarság mind eljárna a templomba, kicsiny is volna a templom, eljött egy angol lelkész is C. J. Hornberger. Bizony, míg predikáltam, néha-néha kigördült egy-egy könnyesepp a szememből, mert bár testileg itt voltam már; de lelkem édes magyar hazám bérces völgyein és sík rónatárségein kalandozott. De nem maradt egy szem sem könny nélkül; nemesak a nők, de még a férfiak is könnyeztek.

Mikor elvégeztem a predikálást és lejöttem a katedrálból, a presbyterium kiállott az úrasztala körül s a főgondnok egy lendületes, egyháztörténelmi visszaemlékezésekben gazdag beszédet tartva s hálát adva az egek Urának a gyülekezet nevében, hogy nem hagyta el az ő kicsiny nyáját, hanem küldött pásztorát az elhagyatott nyaj közé, bemutatott a gyülekezetnek, a clevelandi ref. egyház megválasztott lelkészének nyilvánítván ki. Ezután még én szoltam egy pár szót s ismét énekelt a dalárda.

Annak jeléül, hogy ez a nap ünnep nap a gyülekezet életében, az angol lobogó és magyar zászló (mert a magyar zászlót nem szabad magában kitűzni) lengett a parochia épületének az ormán. Azóta munkálkodom az Úr szőlőjében csendesen, a nekem adatott talentum szerint.

Már egészen megszoktam az itteni életet, különben ha az ember be nem megy a belvárosba, alig veszi észre, hogy nem Magyarországon lakik. Itt ezen a részen és különösen a parochia körül mind magyarok vannak s ha az ember kimegy az utcára, leginkább csak magyar szót hall, ez az oka aztán annak, hogy vannak olyan emberek, a kik már 10—15 éve itt laknak és még nem tudnak angolul semmit és mégis elboldogulnak, mert

vannak magyar kereskedők, ügyvédek, orvosok. Sőt a belvárosban is a nagykereskedésekben tartanak egy-egy magyar segédet s az ily helyekre mennek a magyarok vásárolni. A kis gyermekek hihetetlen gyorsasággal tanulnak angolul. Egy hónapig jár a magyar gyermek az angol iskolába és már beszél angolul. Különben az angol tanítók nagyon ügyesen tanítanak. Én magam sem tudom, mikor tanúlok meg angolul; mert nincs alkalmam, s a mi kicsit tanultam, az sem jó; mert az amerikai nem úgy ejti ki a szavakat, mint az európai angol. Bizony meg vagyok akadáva, mikor vidékre, 200—300 mérföldre utazom isteniszteletet tartani, nagyon nehezen tudom magam megérteni a vasúti alkalmazottakkal; de én még nehezebben értem meg őket; mert a szónak a közepét elhagyják, a végét elharapják, úgy beszélnek ezek az amerikai angolok, mintha a nyelvök hegyén valami gömb volna és mintha selypek volnának; és oly gyorsan beszélnek, hogy a magyar fül eleinte nem tudja megkülönböztetni az egyes szavakat. Én mindig kérem őket, hogy lassan beszéljenek.

Januárban nagy dolgoknak nézünk elébe. Esperes, egyházmegyei gondnok és egyházmegyei jegyző választás lesz. Pitsburgban lesz a gyűlésünk január 14, 15 és 16-án. Egyik legfőbb kérdés lesz az egyházmegye megalakulása és annak hivatalosan leendő elismertetése. Majd a gyűlés után ismét irok Nagytiszteletű urnak.

Hálás tanítványa és igaz hive:
Csutoros Elek,
clevelandi ev. ref. lelkész és Ohio-állam
missionáriusa.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Politika, egyház és a „Magyar Állam“.**
Megvalljuk egész őszintén, hogy egy református, vagy mondjuk protestáns politikai napilap kiadása valamikor nekünk is dédelgetett álmaink közé tartozott s a mennyire módunkban állott, ott, a hol erről volt szó, mindenképpen izgattunk is a fel-felbukkanó eszme érdekében. Ma ezen álmaink immár szétfoszlottak, s a katolikus „Magyar Állam“ utóbbi időbeli szereplését figyelemmel kísérve, valóságos Isten csapásának tartanók, főként hazánkra nézve, ha mi is azon a téren mozognánk, a hol mozog a „Magyar Állam“ s vallást, egyházat, politikát, társadalmat, embereket úgy összegabalyítanánk, a mint azt nevezett katolikus politikai napilap érdemes cikkirői egy idő óta következetesen s félreismehetetlen tendenciával cselekszik. Ezek az urak ugyanis az utóbbi időkben írni sem tudnak, hogy unós-untalan a *kálvinista Tiszák, Bánffyok* stb. ellen a legelvakultabb felekezeti gyűlölet eszközeivel ne izgassanak. A kormánynak minden tényét úgy tüntetik fel, hogy az csak a katolikus egyház bosszantására és elnyomására irányul, mert... az egész kormányt és többséget Tiszáék vezetik orránál fogva; ezek a Tiszák meg egyebet sem akarnak tenni, mint hogy „a korona kegyébe juttassák azokat a protestánsokat, a kik szá-

sadokon át, a midőn a Habsburg-ház legnehezebb küzdelmei folytak, onnét igen sokszor távol állottak. Hát lehet-e ennél szerencsétlenebb módja a *lent* és *fent* izgatni akarásnak!? S vajjon nem gondolták meg ezek a jó urak, hogy mily végzetes következményei lennének annak, épen e sok sebből vérző hazára és nemzetre nézve, ha így beiegyítenők mi is a politikába a vallást s hasonló fegyverekkel támadnók, gyanúsítanók a katolikusokat? Jó urak! A Krisztus azt mondta, hogy „az ő országa nem e világból való”! Vallás és politika két különböző dolog; lehet és legyen is a hitfelekezetek között a hitbeli meggyőződésre nézve disparitás, — de a hol a haza jólétéről és boldogulásáról van szó, ne azt keressük, a mi bennünket elválaszt, hanem a mi egyesít. Mi a statusférfiakban nem a vallást, hanem a hazafit szeretjük nézni. Éppen azért, a mikor a magunk részéről a tervezett *prot.* politikai napilap eszméjét végleg elejtettnek tekintjük, jobbat ennek a hazának ezuttal alig kívánhatunk, minthogy a „Magyar Állam” is minél hamarabb vonja be vitorláit. S tessék elhinni, ezt *nem* vallási, vagy egyházi féltékenységből kívánjuk.

— **Apró hírek. Jótékonycélu értekeslet.** Debrecen város társadalmában mozgalom indult meg a főiskolai „Erzsébet királyné ösztöndíj-alapítvány” s a Fröbel gyermekkert javára rendezendő két műkedvelői színi előadás érdekében. Az ügy részleteinek megbeszélése végett f. hó 10. főiskolánk dísztermében, nagyszámú, hölgyekből és férfiaktól álló közönség gyűlt össze *Varga Ferencné, Buzás Elekné s Márk Endre* coll. ügyész elnöke alatt. Az előadást február 17. és 18. fogják megtartani; az összeállított programtervezet minden ízében kiváló. — **Ref. lelkészek congruája.** A tiszántúli ev. ref. egyházkerület 13 esperese az elmúlt héten napokon keresztül dolgozott Debrecenben, hogy a lelkészi fizetések kiegészítéséhez szükséges adatokat, a melyek az egyházmegyékből érkeztek be, felülvizsgálja. — **A mesó-laki egyház** (Dunántúl, pápai egyházmegye) f. hó 6. *G. Szabó Mihályt*, főiskolánk volt jeles növendékét, hívta meg lelkészéül, ki hivatalát f. hó 22. foglalja el. — **A budapesti egyetemi kört** az egyetemi tanács alapszabályellenes politizálás s a tanács rendeletei iránt való engedelmesség miatt f. hó 7. ideiglenesen bezáratta. — **Nitssch Frigyes dr.**, a kieli egyetemen a rendszeres theol. tanára (szül. 1832. febr. 19. Bonnban) múlt hó 22. elhunyt. — **A német egyetemek látogatásáról** a f. félévben az általunk már közölt adatokon kívül hadd álljanak itt a következők is: *Kiel*-ben 645 rendes hallgató s 33 hospitáló van (köztük 11 nő); *Giessen*-ben 717 hallgató van (közte 25 külföldi), *Halle*-ban 1605 rendes hallg. és 142 hosp. (köztük 15 nő), *München*-ben 3905 rendes és 99 rendkívüli hallgató (201 külföldi), *Freiburg*-ban (i. Br.) 1141 hallgató (94 külföldi), *Tübinga*-ban 1306 hallg. és 30 hosp., *Srassburg*-ban 1075 hallgat van (köztük 82 külföldi).

— **Az Erzsébet királyné ösztöndíj-alapítványra** újabb adományok: Lengyel Imre 10 korona, Némethy Lajos lelkész 11 korona 44 fillér, mátiszkalkai főszolgabíró újabb gyűjtése 19 korona 20 filler, Széll Kálmán

10 korona, Hadházy Kálmán 2, Szikszay Lajos 2, Sütő Antal 1, Veress Károly 2, Lovassy Ferenc 20, Csorvássy István 2, Kálmándy Mihály 2, dr. Balogh Elek 2, nagy-szalontai ref. egyház 20 kor. Az általunk idáig nyugtatott összeg 4360 kor. 46 fillér + 103 kor. 64 fillér = **4464 korona 10 fillér.** — A nemes célt támogató kegyes adományokat legegyszerűbb *Márk Endre* kolleg. és egyházkerületi ügyész úr címére (*Debrecen, ref. főiskola*) küldeni.

— **Statisztika a házasságkötésekről Debrecenben.** A debreceni anyakönyvi hivatal adatai szerint Debrecen területén az elmúlt évben összesen **496** házasság kötött, 14-gyel több, mint 1897-ben. Vallás szerint a házasságkötések így oszlanak meg: tisztán ev. ref. 291, római kath. 38, görög kath. 1, izr. 49, **vegyes 117.** Hetvennégy olyan házasság kötött, a melyben az egyik fél református, a másik róm. kath.; 13 esetben református görög katolikusokkal, 9 esetben református ág. evangélikussal, 2 esetben református izraelitával lépett házasságra. Római katolikus görög katolikusokkal 7, görög keletivel 2, ág. evangélikussal 4, izraelitával 2 esetben lépett házasságra. Görög kath. ágostai vallásúval 2, izraelitával 2 esetben esküdt. A múlt évben tehát Debrecenben **hat zsidó keresztyén házasság történt.** De még érdekesebbek és tanulságosabbak azok az adatok, amelyekben a gyermekek vallására vonatkozó megegyezésekről tájékoztatjuk az érdekelt köröket. Az ev. ref. egyházra nézve szomorú, megdöbbentő adatok ezek. Évről-évre szaporodnak a reverzálisok a vegyes házasságkötéseknél és pedig többnyire a római kath. egyház javára, a ref. egyház rovására. A múlt évben 117 vegyes házasságnál 69 megegyezés jött létre a születendő gyermekek vallására nézve. A ref. vallású fél javára esett **30**, még pedig az ág. ev.-tól 3, izraelitától 2, róm. kath.-tól 21, görög kath.-tól 5. Római katolikus fél javára esett **34** megegyezés, még pedig ev. ref.-tól 30, ág. ev.-tól 1, görög keletitől 2, izr.-tól 1. Görög katolikus fél javára esett **4**, mind a négy az ev. ref. vesztése. Az ág. ev. fél javára **1**, a róm. kath. egyháztól. Az 1897. évben az ev. ref. fél javára 31, a róm. kath. fél javára 25, a gör. kath. fél javára 3, az ág. ev. fél javára 1, a gör. keleti fél javára 1 megegyezés kötött.

— **Egyházkerületi tanácsbíró választás.** E hét folyamán a tiszántúli egyházkerület esperesi kara értekezletre gyűlt össze Debrecenben többrendbeli folyó ügy megbeszélése végett. Ez alkalommal szóba hozott *György Endrénék* a ki legközelebb a mármaros-ugocsai egyházmegye gondnokává választott meg, az egyházkerületi tanácsbírói tisztségről való lemondása s ezzel kapcsolatban az ekként megüresedő egyházkerületi világi tanácsbírói tisztség miként leendő betöltése is. Ez alkalommal *gróf Degenfeld József* egyházker. és főiskolai főgondnok azon óhajlásának adott kifejezést, hogy a megüresedő tanácsbírói tisztségre egy általában egyházi és iskolai ügyeink, mint közelebről egyházkerületünk szolgálatában kiváló érdemeket szerzett *dr. Farkas Antal*, volt egyházker. főjegyző, szatmári ügyvédi kamarai elnök választassék meg, a mely óhajtáshoz az esperesi kar tagjai egyértelműleg hozzájárultak. Az érdemekben megöszült derék férfiú jelöltségéhez mi is kész örömmel csatlakozunk s ajánljuk annak idejében a választó egyházközségek szíves figyelmébe, fennmaradván e mellett természetesen mindenkinek teljesen szabad választási joga.

— **A magyar ev. ref. egyház a külföld előtt.** Skócia fővárosában, Edinburghban jelenik meg „The

Continental Presbyterian c. a. évenként egy számban egy angol nyelvű füzet, mely az európai kontinens presbyteriánus irányú egyházainak dolgait ismerteti. Szerkeszti ezen vállalatot Somerville J. E., mentonei angol missiói lelkész, fia annak az ősz Somerville skót missionáriusnak, ki évekkal ezelőtt hazánkban s itt Debrecenben is járt és prédikált. A folyóirat 1899-re megjelent számában két cikk is közelebbről érdekel bennünket. Egyiket Erdélyről írja az ott átutazóban járt *Anderson F. W.* konstantinápolyi angol lelkész, szólván Brassóról, Szebenről, a szászokról, majd Kolozsvárról, hová az író az unitáriusokat megismerni ment, de járt a református theologiai fakultáson is, melynek igazgatójáról elismeréssel nyilatkozik. — A másik cikket „*A magyar református egyház*“ c. a. *Csiky Lajos* írja. Röpké pár szóban reá mutatván a reformáció eredetére hazánkban, küzdelmes multjára, mostani állására, szervezetére, theologiai iskoláira, általában iskoláinak egymásután következő rendjére, a lelkészválasztás módjára: valamivel részletesebben szól Debrecenről, ennek iskoláiról, s végre az új egyházpolitikai törvények alapján az egyházunkra előállott helyzetet jelzi a cikkíró. Örvendünk ezen dolognak, annak t. i. hogy vannak embereink, kik a messze külföld előtt, annak a nyelvén, elfogulatlan tárgyilagossággal, igaz tükörben mutatják be a mi dolgainkat.

— **Szász Domokos temetése** a nagy halotthoz méltó módon, a közrészvét és meghatottság öszinte megnyilatkozása kíséretében folyt le f. hó 11-én. A kolozsvári theologiai fakultás fekete leplekkel bevont disztermében, délszaki növények között, a szószek előtt volt felállítva a koszorúkkal borított sötét ravatal, a mely körül megjelentek a gyászoló család tagjai, elől az érzékenyen sujtott Szász Károly püspökkel, a ki jobbján a vérző szívvvel kesergő özvegyet vezette. A különben tágas teremben csakis a hatóságok, testületek képviselői, valamint a vidékről és környékről egybeseregelt egyházi és világi küldöttek kaphattak helyet, míg a közönség jó nagy része a fakultás előtt levő téren várta a menet elindulását. Pont tíz órakor felzendült a theol. ifjuság gyászéneke, melynek elhangzása után *Antal Gábor* püspök lépett a szószekre s megindulástól rezgő hangos imádságot mondott, melynek egyes részletei hallatára sokak szemében könnyeseppek csillogtak. Az erre következett ifjusági ének után *Kenessey Béla* ment fel a katedrába s felolvasva 2. Kor. 11, 28. eme szavait: „Ehhez járul még az én mindennapi zaklattatásom, minden egyház gondja“, valóban hű, találó s minden tekintetben korrekt jellemrajzban mutatta fel Szász Domokos törekvéseit, alkotásait s azokat a terveket, azokat az álmokat, a melyeket ő álmodozott, de a melyeknek a megvalósítására s betetőzésére félézred is alig volt volna elég. A magvas, hatásos, szép beszéd után a kolozsvári dalkör *Kreuzer* „Élet és halál“ című szerzeményét adta elő, s ennek utolsó akkordjai elhangzása után a közönség, ünnepélyes, komoly esendben a koporsó után haladva, kivonult a teremből. A mint a halotti gyülekezet alatt elrendezkedett, harangok bús zúgása mellett megindult a menet. Elöl diszruhás lovasrendőrök haladtak, utánok a ref. és ág. hitv. ev. intézetek ifjusága, a theol. fakultás hallgatói tanáraikkal, a különböző hatóságok és hivatalok küldöttei *Béldi Ákos* gróf főispán és *Palkovics József* tábornok vezetése alatt, azután a r. kath. papság élén *Biró Béla* apátplébánossal, az unitárius lelkészek *Ferencz József* püspökkel s az igazgató tanács in corpore. Most következett a töméntelen koszorúval meg-

rakott két külön kocsis a hat fehér ló által vont halottas kocsi, diszruhás testőröktől körülvéve. A koporsó után haladtak a család férfitagjain kívül *Kiss Áron* és *Antal Gábor* püspökök vezetése alatt a közelből és távolból egybeseregelt összes ev. ref. esperesek, lelkészek, tanárok, tanítók beláthatatlan sorban s végül és tömegben a nagy közönség. A merre a gyászmenet haladt, a fekete fátyollal bevont gázlámpák megannyi halvány csillagokként világoltak a köztisztelt nagy ember búcsú-útjára. Porrészeit *Nagy Péter* püspök sirja mellett helyezték el pihenőre. A temetőben a ref. kollégium énekeit s *Molnár Albert* theol. tanár könyörgött szivből szivhez, mire a földmivesek dalkarának bucsúztató éneke közben leeresztették a koporsót a sirba s a közönség könyvelt szemekkel, áldó sóhajjal oszlott szét. Üdv lelkének, béke poraira, áldás emlékezetére! — Egyházkerületünk s theol. akadémiánk képviselőiben *Kiss Áron* püspök úr, *Balogh Ferenc* és dr. *Erdős József* theol. professorok vettek részt a temetésen. Köztisztelt ősz püspökünk igazi részvétünk hű tolmácsa volt mind a gyászoló özvegy és családja, mind az igazgatótanács előtt; viszont iránta is, úgy az egyházi, mint a világi kitünőségek a legteljesebb tiszteletet és hódolatot tanusították.

— **Kérelem a nt. lelkész urakhoz.** Tisztelettel felkérjük a nt. lelkész urakat, hogy a **tanítói állások betöltésére vonatkozó pályázati hirdetések**et lapunkban is közölni méltóztassanak. Ezzel nemcsak magának a pályázat ügyének tesznek szolgálatot, hanem hozzájárulnak lapunk fennállásának biztosításához is.

— **Hátrálékos előfizetőinket** tisztelettel kérjük, hogy tartozásukat **mielőbb küldjék be** *Karai Sándor* főgymn. tanár (*Rákóczy-u. 46.*) címére, a ki ezentúl lapunk kiadóhivatalát vezetni fogja; **annál sürgősebben kérjük est, mert az új év alkalmával lapunkat tetemes fizetési kötelezettségek terhelik, a melyekre más fedezettel, mint az előfizetési pénsekkel, nem rendelkezünk.** Egyúttal tisztelettel kérjük az előfizetések megújítását is.

Szerkesztői és kiadóhivatali üzenetek.

Dr. P. Gy. Kisújszállás. Köszönjük szépen a tudósítást és az ígéretet, a melynek teljesedése iránt mi nagyobb bizodalommal vagyunk. — **F. Gy. Nagy-Kikinda.** A hiányzó számokat megküldtük. — **Cs. B. Szirák.** Tessék velünk közölni a hiányzó számokat, hogy megküldhessük. — **Cs. A. Peér.** A hiányzó szám elküldetett. — **D. M. Veszprém.** Boocsánatot kérünk a mulasztásért, a mely tévedésből történt. Már helyrehoztuk. — **Tr. B. Sárospatak.** Az 1896. évi számokat elküldtük, de az 1895. 2. számmal nem rendelkezünk. Ha a jövő számunk megjelenéséig nem kerithetjük meg és nem küldhetjük el, tovább ne tessék várni.

TARTALOM-JEGYZÉK: Szász Domokos. B. L. — Elnöki megnyitó beszéd. Dóczy Imre. — Tárcza: Utilitarianismus. Csiky Lajos. — Tanügy: A konventi tanterv revisiója. Sinka Sándor. — Tanügyi hírek. — Külföld: Amerikai levél. Csutoros Elek. — Külföldiek. — Szerkesztői és kiadóhivatali üzenetek.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Erőss Lajos.**

Segédlelkészt

keresek H.-M.-Vásárhelyre oldalam mellé.

Fizetése: Teljes ellátáson kívül évi 320 frt.

Teendők: a lelkészi dolgokban segíteni, vallást tanítani, heti 2—2 órán a polgári iskolában és a városi szeretetház elemi iskolájában, végre a délelőtti üres órákban nekem másolgatni. Az állás jövő hóban elfoglalandó. Mielőbbi jelentkezést kérek.

H.-M.-Vásárhelyen, 1899. január 7-én.

Szeremlei Sámuel,
reform lelkész.

1—2.

Pályázat

a békés-bánáti ev. ref. egyházmegyébe kebeleztetett **dobosi** ev. ref. egyház lelkészi állomására.

Dijazás, szabad lakáson kívül; 1. készpénz 63 frt. 2. Búza 31 köből. 3. Árpa 31 köből. 4. Nyers faggyú: 25 font. 5. Széna: 8 mezei boglya. 6. Tüzi keményfa: 12 öl. 7. Fűteni való rőzse: 300 kéve. 8. Tehénvaj: 6 itce; szinméz: 3 itce. 9. Egy egész sessio föld. hozzátartozó legelő illetékekkel; ennek adóját az egyház fizeti. 10. Stóla az egyházker. határozata szerint.

Az egyház 1-ső osztályú, lelkek száma: 3350.

A megválasztott lelkész a békés-bánáti ev. ref. egyházmegye nyugdíjintézetének kötelezett

tagja, mely ez állomás után, az alapszabályok értelmében, 1200 frt évi nyugdíjat biztosít.

A megválasztott lelkész *f. év ápr. 24-én* tartozik hivatalát elfoglalni.

Pályázati kérvények, szabályszerű minősítvényvel és szolgálati bizonyítvánnyal ellátva *f. évi febr. 6-ig* Szabó János espereshez Hódmező-Vásárhelyre küldendők.

Debrecen, 1899. jan. 7.

Kiss Áron,
püspök.

Pályázat segédlelkészi állásra.

Múlt havi pályázati hirdetésem sikertelen maradván, még mindig segédlelkészt keresek.

Javadalmazása:

1. Kosztra, mosatásra részemről háromszáz frt.
2. Fűtés, világítás, takarítás, s egy külön álló szoba szintén általam adatik.
3. Kétszáz frt az egyház pénztárából. Kötelessége a lelkészi minden teendőkben való segédkezés.

Pályázati határidő február 1.

Az állás azonnal elfoglalható.

Füzes-Gyarmaton (Békésm.), 1899. jan. 10.

Szilágyi Márton,
ev. ref. lelkész.

NEUMANN M.

a t. t. ev. ref. egyházkerületben lakó lelkészek, tanárok és tanítók ruhaszállítója
DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Ajánlja dúsán berendezett

férfi-, fiu- és gyermek-ruha üzletét,

mely egy félszázad előtt lett alapítva és hála Istennek, a legjobb hírnévnek örvend.

Arám határozottak, olcsók.

Minden egyes ruhadarab saját műhelyemben, személyes felügyeletem alatt, legizlésebben készült el s így **a legkényesebb igényeket is kielégíthetem.**

Kérem a nt. lelkész, tanár és tanító urakat b. bizalmukkal úgy, mint eddig szerencsétlenni.

Czégemre kérek vigyázni!